

Bojan Ivešić, *Nastanak i uporaba vatikanske verzije „navodnoga Stepinčeva pisma” iz 1943. sa referencijalnim dokumentima* (Sarajevo: Medijski centar Vrhbosanske nadbiskupije, 2023), 203 str.

Djelo Bojana Ivešića naslovljeno *Nastanak i uporaba vatikanske verzije „navodnoga Stepinčeva pisma” iz 1943. sa referencijalnim dokumentima* donosi nam objavljivanje arhivskoga izvora iz vatikanskih arhiva. Bojan Ivešić svećenik je Vrhbosanske nadbiskupije na doktorskom studiju povijesti Crkve na sveučilištu Gregoriana u Rimu. Spomenuto pismo pronašao je istražujući Arhiv Državnoga tajništva Svete Stolice. Samo pismo nije bilo posebno istaknuto i naslovljeno kao dokument te je njegovo otkrivanje plod Ivešićeva truda i rada. Dokument koji je Ivešić pronašao peta je verzija pisma, a o prethodne četiri već je pisao mons. Ratko Perić u dodatku svoje knjige *Nada koja ne postiđuje*. Svoj doprinos istraživanju problematike navodnoga Stepinčeva pisma daje i Jure Krišto člankom „Rješenje enigme navodnog pisma nadbiskupa Stepinca papi od 18. svibnja 1943. godine”.¹

Knjiga je podijeljena na tri glavna dijela kojima prethode „Dramatis personae” (str. 5–9) iz pera mons. Ratka Perića te autorov uvod (str. 11–13). „Dramatis personae”, koji je umjesto predgovora, donosi bilješke o piscu te o važnim osobama koje su bile uključene u priču oko navodnoga pisma. Autor u uvodu ističe važnost uzimanja u obzir kompletne dokumentacije kad se istražuje neki događaj ili izvor. Nakon trećega poglavlja slijedi zaključak (str. 159–166) na hrvatskom i engleskom jeziku, a potom dodatak. U dodatku (str. 167–184) dva su dokumenta o susretu mons. Josepha Patricka Hurleyja s maršalom Josipom Brozom Titom. Oba su na engleskom jeziku s hrvatskim prijevodom, a pohranjena su u Vatikanskom arhivu. Prvi dokument je *Izvešće mons. Josepha Patricka Hurleyja regenta apostolske nuncijature u Beogradu o prvom susretu sa Josipom Brozom Titom prigodom predaje kredencijalnih pisama 8. veljače 1946.*, a drugi *Prilog uz Hurleyjevo pismo: bilješke razgovora između pronuncija i Tita načinjene po sjećanju odmah nakon razgovora*. Po dodatku slijede popis izvora i bibliografija, nakon koje je recenzija dr. sc. Stipe Kljaića (str. 189–192). Na samom kraju vrlo su korisna kazala imena i naselja te sadržaj.

Prvi od tri glavna dijela naslovljen je „Nastanak i uporaba vatikanske verzije ‘navodnoga Stepinčeva pisma’” (str. 15–35). Sam dokument iskorišten je na montiranom sudskom procesu kao jedan od nepobitnih dokaza protiv kardinala Stepinca iako je „Nadbiskup nakon iščitavanja zanijekao autorstvo toga teksta... u dokumentima procesa ne nalazi se ta bilješka...” (str. 9). Pronuncij Hurley reagirao je odmah po pojavi dokumenta na suđenju te tražio da se dokument pronađe u Vatikanu. Tražio je i očitovanje Svete Stolice o tom pitanju jer je tužiteljstvo dalo veliku važnost dokumentu koji nije vjerodostojan, bojeći se da bi mogao imati presudnu važnost. Tako je i bilo, posebno s obzirom na točku optužnice vezanu uz prisilne vjerske prijelaze. U pismu se spominje 240 tisuća pravoslavaca koji su prešli na katoličanstvo, a slom Nezavisne Države Hrvatske (NDH) vratio bi ih pod okrilje Srpske pravoslavne crkve.

¹ Jure KRIŠTO, „Rješenje enigme navodnog pisma nadbiskupa Stepinca papi od 18. svibnja 1943. godine”, *Obnovljeni život* 75 (2019): 25-38.

Osim same tvrdnje nadbiskupa sa suđenja, raščlanjujući neke sadržajne elemente dolazi se do zaključka da nadbiskup Stepinac zasigurno nije mogao biti autor pisma.

Analizirajući datume i protokolarne brojeve, Ivešić također potkrepljuje zaključak da Stepinac nije autor, ali i zaključuje kada je i gdje te u kojim okolnostima dokument mogao nastati. Dokument je nastao u kratkom razdoblju, najvjerojatnije u Zagrebu. Razlozi njegova nastanka prvotno nisu bili usmjereni na nanošenje štete nadbiskupu Stepincu ili njegovu ugledu. To je zaključeno jer nije falsificiran njegov potpis, a i sadržaj pisma ne donosi nešto sporno ili kompromitirajuće za Stepinca. Pismo je bez zaglavlja, bez potpisa i pečata, s datumom 18. svibnja 1943. Dokument je vrlo vjerojatno nastao iz dobre namjere kao prijedlog nadbiskupu da ga on autorizira, no to se nije dogodilo. Pretpostavka je da nije došlo do potpisivanja zbog razilaženja u načinu izlaganja stanja. U Vatikan je dokument stigao preko Ministarstva vanjskih poslova NDH, najvjerojatnije kao popratni dopis uz referencijalnu dokumentaciju koja izvještava o stanju u NDH.

Drugi dio knjige je vatikanska verzija „navodnoga Stepinčeva pisma” (str. 37–52). Dokument čini 16 tipkopisnih stranica. Ovo poglavlje sadržava prijepis vatikanske verzije pisma, kako ju naziva autor.² Nema preslike pisma, nego je transkribirano zbog strogih odredbi i posebne procedure koju imaju arhivi Svete Stolice oko objave preslika dokumenata iz njihovih fondova. Ovime je prvi put pred oči javnosti iznesena i peta inačica navodnoga pisma, ona koja je dospjela u Vatikan. Tako je zainteresiranima omogućeno proučiti i tu verziju dokumenta.

Treće poglavlje naslovljeno je „Prijevod pisma i referencijalna dokumentacija” (str. 53–157). Upravo dokumentacija koja se nalazi u njemu najvažniji je dio knjige, osobito za razumijevanje pisma te kako je i zašto nastalo. Referencijalna dokumentacija, koja je autentična, donesena je dijelom u prijepisu, dijelom u fotografijama i transkripciji. Ti dokumenti približavaju nam okolnosti iz vremena u kojem je pismo nastalo. Autor napominje da tu dokumentaciju valja promatrati odvojeno od samoga navodnog pisma.

Ivešić je ovim djelom nepobitno dokazao da nadbiskup Stepinac nije i nikako nije mogao biti autor spomenutoga pisma. Jednako tako, analizirajući pismo i okolnosti nastanka te njegove uporabe na suđenju, lako se može uočiti nepouzdanost i tendenciozan pristup dokumentima od komunističke vlasti i „narodnoga suda”.

Dosad nepoznato gradivo iz razdoblja pontifikata pape Pija XII. postalo je dostupno otvaranjem vatikanskih arhiva toga perioda. Bojan Ivešić uložio je mnogo truda u istraživanje arhiva, objavljivanje vrijednih dokumenata i predstavljanje vlastitih rezultata znanstvenoga rada da bi nam pružio uvid u tu građu. Autor približava okolnosti nastajanja „navodnoga Stepinčeva pisma” služeći se arhivskim dokumentima te na temelju njih argumentirano stavlja zaključke pred čitatelja.

Matija Knok

---

² Ivešić spominje rimsku, zagrebačku i vaticansku verziju pisma te ih objašnjava u prvom dijelu zbog jasnoće izlaganja i razlikovanja među njima (str. 25).